

UDC: 347.965(042)(575.1)

TERGOV SUDYASI JINOYAT PROTSESSINING SUDGACHA BO'LGAN BOSQICHIDA SHAXS HUQUQLARINING KAFOLATI SIFATIDA

Mirzayev Faxritdin Ziyatovich,

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuratura Akademiyasi
"Qarshilikka oid qonunlar ijrosini nazorat qilish
jinoyatchilik va huquqbuzarlikning oldini olish"
kafedrasida katta o'qituvchisi
ORCID: 0000-0001-6132-1383
e-mail: fziyatovich@gmail.com

Yuldoshbekov Avazbek Alisher o'g'li,

Bosh prokuratura akademiyasi
magistraturasi tinglovchisi
ORCID: 0000-0002-7810-899X
e-mail: yuldoshbekov94@mail.ru,

Annotatsiya. Mamlakatimizda inson huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirishni yangi bosqichga ko'tarish, shaxsning huquq va manfaatlarini ishonchli himoya qilish, jinoyat ishlarini yuritishning barcha bosqichlarida advokat nufuzi va protsessual maqomini oshirish, sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini ta'minlash, fuqarolarning huquqni muhofaza qilish tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar olib borilmoqda. Amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramasdan, tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, himoyachining o'z kasbiy faoliyatini amalga oshirishi uchun to'laqonli huquqlarga ega emasligi, ularni amalga oshirish mexanizmining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi hamda muayyan to'siqlarning, jumladan, isbot qilish jarayonidagi ishtiroki va dalillar to'plash bilan bog'liq huquqlarini amalga oshirishdagi qonunchilik kollizion normalarining mavjudligi ushbu sohani tadqiq etish zaruriyatidan dalolat beradi. Sud-tergov amaliyotini tahlil qilish natijalari jinoyat protsessida shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini ta'minlash bo'yicha mexanizmlar to'liq ishga solinmaganligidan, shuningdek, qonunchilikda jinoyat ishlarini tergov qilish bo'yicha huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vakolatlarini aniq belgilash bilan bog'liq bo'shliqlar mavjudligini ko'rsatmoqda. Mazkur maqolada aynan himoyachining haq-huquqlarini ta'minlash masalasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: jinoyat, himoyachi, gumon qilinuvchi, taraflar tortishuvi, huquq, erkinlik, majburiyat, tergov sudyasi.

СЛЕДСТВЕННЫЙ СУДЬЯ КАК ГАРАНТ ПРАВ ЛИЧНОСТИ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА

Мирзаев Фахритдин Зиятович,

старший преподаватель кафедры
«Надзор за исполнением законов о противодействии
преступности и профилактики правонарушений»
Академии Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан

Юлдошбеков Авазбек Алишер угли,
магистрант Академии Генеральной прокуратуры
Республики Узбекистан

Аннотация. Поднятие на новый уровень и совершенствование системы защиты прав человека в стране, надежная защита прав и интересов личности, повышение престижа и процессуального статуса адвоката на всех стадиях уголовного судопроизводства, обеспечение гарантий защиты интересов граждан, прав и интересов в суде и правоохранительных органах – все эти меры укрепляют доверие граждан к правоохранительной системе. Несмотря на осуществляемые реформы, анализ показывает, что защитник не обладает полными правами на осуществление своей профессиональной деятельности, недостаточно разработан механизм их реализации, существуют определенные препятствия, в том числе по участию его в процессе доказывания, противоречащие нормы при осуществлении доказывания, поэтому существование этих проблем указывает на необходимость изучения этой области. Результаты анализа судебной практики показывают, что механизмы обеспечения защиты прав и свобод личности в уголовном судопроизводстве реализованы не в полной мере, а также имеются пробелы в законодательстве, не позволяющие четко определить полномочия правоохранительных органов при проведении расследования уголовного дела. В данной статье анализируется вопрос защиты прав адвокатов.

Ключевые слова: преступление, защита, подозреваемый, судебное разбирательство, права, свободы, обязанности, следственный судья.

INVESTIGATING JUDGE AS A GUARANTOR OF INDIVIDUAL RIGHTS AT THE PRE-TRIAL STAGE OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Mirzaev Fakhritdin Ziyatovich,
Senior Lecturer of the Department
of Supervision of the Implementation of Laws on Countering
Crime and Crime Prevention,
Academy of the General Prosecutor's Office
of the Republic of Uzbekistan

Yuldoshbekov Avazbek Alisher ugli,
Master's student at the Academy
of the General Prosecutor's Office of the
Republic of Uzbekistan

Abstract. In our country, measures are being taken on raising to a new level of improvement in the human rights protection system, protecting the rights and interests of the individual, increasing the prestige and procedural status of a lawyer at all stages of criminal proceedings, ensuring guarantees for protecting the interests of citizens, providing rights and interests of citizens in court and law enforcement, and building confidence for the system. Despite the reforms, the analysis shows that the defender does not have full rights to carry out his professional activities, the mechanism for their implementation is not sufficiently developed, and there are certain obstacles, including participation in the process of proving and contradictory norms in the implementation of proving, the existence indicates the need to study in these areas. The results of the analysis of judicial practice show that the mechanisms for ensuring the protection of the rights and freedoms of the individual in criminal proceedings are not fully implemented, and there are also gaps in the legislation that make it possible to clearly define the powers of law enforcement agencies to conduct an investigation. This article analyzes the issue of protecting the rights of lawyers.

Keywords: crime, defense, suspect, trial, rights, freedoms, duties, investigating judge.

Kirish

Ma'lumki, jinoyat protsessining barcha prinsiplari o'z tizimining asosiy elementlari sifatida harakat qilib, o'zaro uzviy va chambarchas bog'liq bo'lgan asosiy huquqiy qoidalar tizimidir. Shu bilan bir qatorda, jinoyat protsessi tamoyillarining har biri ishtirokchilarning jinoyat-protsessual faoliyatini amalga oshirish nuqtai nazaridan alohida bir huquqiy hodisa o'rnida qaralishi kerak.

Shu jumladan, tortishuv tamoyili jinoyat protsessual huquqining markaziy va asosiy prinsiplari qatorida bo'lib, ushbu prinsip jinoyat-protsessual qonunchiligining asosi va mazmunini anglatadi, jinoyat-protsessual huquqining ko'p jihatlarini o'zgartirib yuboradi.

Mamlakatimizda shaxsning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, uning sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilish, sud ishlarini yuritishning barcha bosqichlarida taraflarning tortishuv tamoyili qo'llanilishini yanada kengaytirish hamda ushbu sohada xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy tajribani joriy etishga qaratilgan bir qator qonun hujjatlari qabul qilindi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish Konsepsiyasida advokatlarning protsessual huquq va vakolatlarini kuchaytirish orqali taraflarning o'zaro tortishuv tamoyilini amalda ro'yobga chiqarish, ularning haqqoniy mustaqilligini ta'minlash, shuningdek, "xabeas korpus" institutini amalga oshirish ko'lamini, shu bilan birga, jinoyat protsessining sudgacha bo'lgan bosqichida qo'llaniladigan protsessual qarorlar va tergov organi harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish institutini joriy etish orqali kengaytirish masalalari ustuvor vazifa sifatida belgilab berilgan [1].

Binobarin, protsessualist olim V.V. Novik o'z o'rnida «Nizoni adolatli hal etish imkoni-

yatini yaratuvchi va to'g'ri qaror qabul qiluvchi tortishuv huquqiy madaniyatning eng qimmatli yutug'i deb e'tirof etiladi» [2, 89-b.], deya qayd etib o'tgan.

Shu o'rinda tortishuv prinsipining mazmuniga to'xtalib, shuni aytish mumkinki, tortishuv prinsipi himoya huquqining asosiy kafolati sifatida namoyon bo'ladi, ya'ni mazkur prinsipning amal qilishi ish yuzasidan "tarafdor" va "qarshi" xususiyatga ega bo'lgan barcha fikrlarni taqqoslash yo'li orqali haqiqatni aniqlashga erishish imkonini beradi. Tortishuv prinsipining ta'minlanmasligi gumon qilinuvchi (ayblanuvchi)ning himoya huquqi buzilishi hisoblanadi, chunki himoya huquqi ayblovni rad etish huquqsiz mavjud bo'lishi mumkin emas [3, 65-b.]. Tortishuv prinsipining ta'minlanishi esa himoyachi huquqlarining amalga oshishi va uning protsessual imkoniyatlari kengayishiga olib keladi. Tortishuv prinsipining mazmuni va ahamiyati haqida to'xtalib, M.S. Jamborov quyidagilarni ta'kidlaydi: "Tortishuv prinsipining mazmunini taraflarga o'zlaridagi mavjud dalillar asosida xolis sud ishtirokida o'z huquqiy pozitsiyasini namoyon etish va qarshi tarafning dalillariga nisbatan bahsga kirishish imkonini beruvchi sud ish yurituvchi davomida haqiqatni aniqlashga qaratilgan qonuniy usul va uslublar tashkil etadi [4, 325-b.]".

K. Gusenko esa tortishuv prinsipining amal qilishi yuzasidan quyidagi fikrlarni bildirib o'tadi: "Ayblov xulosasidan kelib chiqadigan tortishuv prinsipi anglo-sakson huquq tizimi amal qiladigan davlatlarda eng ko'p tarqalgan. Uning bugungi kunda keng yoyilgan klassik modeliga ko'ra, tortishuv bu – davlat va jinoiy javobgarlikka tortilayotgan fuqaro o'rtasidagi sud jarayonidagi tortishuvdan iboratdir. Bu tortishuvda taraflar dalillarni to'plash, taqdim etish, tekshirish, tahlil qilish hamda aniq bir ish yuzasidan muayyan dalillarni ilgari surishda teng huquqiy imkoniyatlarga ega. Umuman olganda, taraflar ushbu teng imkoniyatlarga nafaqat sud bosqichida, balki ish yuritishning

sudga qadar bo'lgan bosqichlarida ham to'liq ega bo'lishlari kerak" [5, 264-b.].

Shu o'rinda ta'kidlash o'rinliki, taraflarning dalillarni to'plash va o'z pozitsiyasini isbot qilish bilan bog'liq protsessual harakatlari sud muhokamasi jarayoniga kelib, yana yangidan qayta amalga oshiriladi. Bunda yuz beradigan takrorlanish yoki jarayonning qayta amalga oshirilishi holatining oldini olish maqsadida ishni sudga qadar yuritish bosqichlarida taraflar tomonidan to'plangan dalillarning xolis organ bo'lgan sud (tergov sudyasi) tarafidan ko'rib chiqilib, ularga baho berish mexanizmini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Shu sababli amaldagi Jinoyat-protsessual kodeksida belgilangan (25-modda) tortishuv prinsipining nafaqat ishlar sudga ko'rilyotganda [6, 322-b.], balki ishni sudga qadar yuritishdayoq amal qilishiga erishish fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqi hisoblangan himoya huquqi ta'minlanishi uchun sharoit yaratib beradi. Zero, taraflarning ishni sudga qadar yuritish bosqichlaridayoq teng huquqiy imkoniyatlarga ega bo'lishi ushbu ish bo'yicha adolatli sud hukmi chiqarilishiga erishishning kafolati sifatida asosiy o'rinni egallaydi.

Shu sababli ham sud-tergov amaliyotida qandaydir yuzaki o'zgarishlar emas, balki yangicha qarash va zamonaviy talablarga asoslangan tartib va tamoyilni o'rnatish bugungi kun talabidir. Tortishuv prinsipining umume'tirof etilgan xalqaro hujjatlarda o'z aksini topgan prinsip ekanligidan kelib chiqadigan bo'lsak, ushbu prinsip nafaqat birinchi instansiya sudlarining sud majlislarida va ishlar yuqori instansiya sudlarida ko'rilyotganda amal qilishi, balki jinoyat protsessida mavjud bo'lgan barcha bosqichlarida, shu jumladan, ishni sudga qadar yuritish bosqichida ham amal qilinishi ta'minlanishiga erishish lozim.

Amaliyotda haqiqiy ma'nodagi jinoyat protsessi taraflarining o'zaro teng huquqliligi va tortishuvchanlik sharoitini yuzaga chiqarish,

himoyachining ish faoliyati davomida yuzaga kelayotgan to'siqlarni bartaraf etish, uning protsessual haq-huquqlari hajmini kengaytirishga erishish muhim ahamiyat kasb etadi.

Material va metodlar

Mazkur ilmiy maqolani tayyorlashda ilmiy bilishning mantiqiy va ilmiy uslublaridan foydalanilgan, xususan, mantiqiy tahlil, sintez, tarixiy, qiyosiy-huquqiy kabi uslublar qo'llanilgan. Bundan tashqari, empirik materiallar, xususan, statistika ma'lumotlari, ijtimoiy so'rov natijalari, xorijiy davlatlar qonunchiligi va amaliyoti tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari

Himoyachining o'z faoliyatini samarali yuritishi va jinoyat ishi yuzasidan yetarli dalillar to'plashi oqibatida tergovchi hamda prokuror ko'p hollarda o'z kasbiy faoliyati nuqtai nazaridan kelib chiqib manfaatdor bo'la olmaydi. Misol o'rnida keltirib o'tadigan bo'lsak, ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qaror tarkibida himoyachini qiziqtirishi mumkin bo'lgan va ish bo'yicha holatni aniqlashtirishga ko'maklashuvchi savollarning aks etishi surishtiruvchi, tergovchi yoki prokurorning irodasiga bog'liq ekanligi himoyachi faoliyatida to'siqlar yuzaga kelishiga olib keladi, ayblov tarafiga esa bu holat ustunlik beradi. Oqibatda esa himoyachining o'z faoliyatini muvaffaqiyatli olib borishini qiyinlashtiradi. Bunday holatni nemis huquqshunosi Ferdinand Lassal so'zlari bilan ifodalaydigan bo'lsak, "qonuniy, asoslangan va adolatli sud hukmiga erishish uchun prokuror yuzdan oshiq politsiyachidan iborat butun boshli komanda bilan harakat qilsa, advokat esa bu yo'lda yolg'iz o'zi harakat qiladi va kurashadi" [7, 165-b.].

Shu jumladan, himoyachining ayblovchi tomon bilan o'zaro teng imkoniyatlardan foydalanishi uchun uning xolis organ sifatida sudga murojaat etishi orqali o'z imkoniyatlarini kengaytirishi maqsadga muvofiqdir. Ammo amalda faoliyat yurituvchi sudlarga biror-bir ishni sudga qadar yuritishda taraf-

larning o'zaro tengligi va tortishuvni nazorat qilish vazifasini yuklab bo'lmasligining qator omillari mavjud bo'lib, ularni quyida keltirib o'tamiz:

Birinchidan, ba'zi bir tadqiqotchilarning qayd etishicha, sudyaning ayblov tarafi tomonidan to'plangan dalillarni baholash uchun kirishishi jinoyat ishini ko'rish va hal etishning xolisligiga shubha uyg'otadi. Shu sababdan ham gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini qamoqqa olish asoslarini belgilab bergan sudya uning aybliligi to'g'risidagi masalani hal qilishi mumkin emas [6, 314-b.].

Ikkinchidan, sudyaning ishni sudga qadar bo'lgan bosqichda yuritishdagi har qanday xulosasi muayyan bir darajada ayblilik to'g'risidagi masalasini hal qiladi, bu esa kelajakda ushbu shaxsga nisbatan bo'ladigan sud muhokamasi jarayonida ayblilik masalasini hal qilishda sudyaning betaraflik prinsipiga daxl etishi mumkin [8, 87-b.].

Yuqorida keltirilgan holatlarga qo'shimcha tarzda ishni sudga qadar yuritishda sud nazorati zarurligini asoslash asnosida B. Mo'minov: "Faqatgina ishni mazmunan ko'rish va hal qilish majburiyatidan ozod etilgan sudyagina ishni sudga qadar yuritishda sud nazoratini xolis amalga oshirishi mumkin", degan fikrni bildirib o'tadi [6, 225-b.]. Xorijiy ekspertlar ishni sudga qadar yuritish bosqichida sud tomonidan hal etiladigan masalalarni ishni mazmunan ko'rib chiqishdan uzviy ajratish, shu bilan birga, ishni sudga qadar yuritish bosqichi ustidan sud nazoratini yanada kuchaytirishni tavsiya etadi [9, 163-b.].

Biz ham ushbu fikrlarga qo'shilgan holda, aynan ishni sudga qadar bo'lgan bosqichda yuritishda taraflar o'z huquqlaridan emin-erkin foydalanishlari va o'zlarining protsessual majburiyatlarini bajarishlari uchun ushbu jarayonda xolislik hamda beg'arazlikni ta'minlab beruvchi jinoyat ishlari bo'yicha tuman (shahar) sudlari tarkibida tergov sudyasi lavozimini joriy qilish maqsadga

muvofiq deb hisoblaymiz. Tergov sudyasi tomonidan sud nazoratining amalga oshirishi, ishni sudgacha bo'lgan bosqichda yuritishda haqqoniy tortishuvchanlik muhitini yaratadi. Sababi himoyachining iltimosnomasini endi ishni sudga qadar yurituvchi organlar hal qilmaydi, balki bu orqali kuchlar muvozanati yaratiladi. Bu, o'z navbatida, jinoyat protsessida himoyachining mavqeyi oshishiga, uning isbotlash jarayonida qatnashish huquqini real ta'minlashga xizmat qiladi. Sababi dalillarni topish va mustahkamlash yuzasidan asosli iltimosnomasi rad qilingan hollarda, tergov sudyasi unga mazkur huquqidan foydalanish imkonini kafolatlaydi. Shu bilan birga, uning keyinchalik ishni mazmunan ko'rish majburiyatidan xalos etilishi uning ichki mustaqilligini ta'minlaydi, ya'ni uning qabul qilgan qaroriga kelgusida bog'lanib qolishining oldi olinadi [6, 249-b.].

Shu o'rinda tergov sudyasining kimligi va uning jinoyat protsessidagi maqomiga to'xtalib o'tish o'rinlidir. Qozog'iston Respublikasi JPKning 54-moddasi 3-qismiga muvofiq, tergov sudyasi – tegishli barcha birinchi instansiya sudining raisi tomonidan tayinlanadigan, sudga qadar tergovga jalb qilingan shaxslarning huquqi va erkinliklari, ularning qonuniy manfaatlarini ta'minlash yuzasidan sud nazoratini amalga oshirish vakolatiga ega bo'lgan sudyadir [9, 118-b.].

B. Mo'minov tergov sudyasiga quyidagicha ta'rif beradi: "Tergov sudyasi – ishni sudga qadar yuritish bosqichida, ishni sudga qadar yuritish uchun mas'ul organlarning iltimosnomalari va manfaatdor shaxslarning shikoyatlarini ko'rib chiqish va hal qilish orqali shaxslarning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari ta'minlanishi ustidan sud nazoratini amalga oshirishga vakolatli sudyadir" [6, 249-b.].

S. Adilov esa tergov sudyasi ishni sudga qadar yuritish jarayonida kelib chiqadigan masalalar yuzasidan xolis va mustaqil hakam bo'lishi mumkinligi, chunki u keyingi sud in-

stansiyalarida odil sudlovni amalga oshirishdan chetlatilgan bo'lishini e'tirof etadi [10, 166-b.].

Shu tariqa aytishimiz mumkinki, tergov sudyasi – sudga qadar bo'lgan bosqichda ish yuritish faoliyatini olib boruvchi, ayblov va himoya taraflarining o'zaro harakatlarini muvofiqlashtiruvchi, nazorat qiluvchi hamda ularning o'z huquq va vakolatlarini to'laqonli amalga oshirishlari uchun muhim bo'lgan barcha shart-sharoitlarni yaratib beruvchi mansabdor shaxs hisoblanadi. Vakolat chegarasiga ko'ra, tergov sudyasining zimmasiga O'zbekiston Respublikasi JPKda keltirib o'tilgan ishni sudga qadar yuritish bosqichida sud qarori (ajrimi) talab etiladigan protsessual harakatlar yuzasidan sud vakolatlarining barchasi o'tkaziladi. E'tiborli jihati shundaki, tergov sudyasining ish bo'yicha xolislik va taraflar tengligi ta'minlanishi nuqtai nazaridan kelib chiqib, unga ayblovchi tarafning bir nechta vakolatlari, shu jumladan, qamoqqa olish (yoki uy qamog'i) ehtiyot chorasini o'zgartirish, mol-mulkni xatlash (taqiddan yechish), ekspertiza, taftish tayinlash to'g'risida qarorlar qabul qilish, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi mansabdor shaxs, surishtiruvchi va tergovchining qonunga zid bo'lgan hamda asossiz qabul qilingan qarorlarini bekor qilish kabi vakolatlarining o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, tergov sudyasining advokat so'rovi bo'yicha mansabdor shaxs tomonidan rad javobi berilgan taqdirda, tegishli tartibda yuridik yordam ko'rsatish, o'z himoyasi ostidagi shaxsning manfaatlarini himoya qilish uchun muhim bo'lgan har qanday ma'lumot, hujjat yoki narsalarni talab qilish to'g'risidagi himoyachining iltimosnomasini ko'rib chiqish va tegishli tartibda organlarga so'rov yuborish, sudga qadar bo'lgan bosqichda ishni yuritishda himoyachi iltimosnomasiga binoan, qonun bilan muhofaza etiluvchi sirni tashkil etuvchi hujjatlarni so'rovnoma bilan olish va himoyachiga taqdim qilish, jinoyat ishini sud muhokamasi uchun tayyorlash

kabi vakolatlarga ega bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ya'ni tergov sudyasi dalillarini bir yoqlama to'plash amaliyotiga barham beradi, dalillar tortishuv muhitida to'planib, ularning haqqoniyligi va ishonchliligi ta'minlanadi, bu esa haqiqatni aniqlashga xizmat qiladi.

Shu asnoda ish yuzasidan xolislik ta'minlanishiga to'sqinlik qiluvchi ko'plab vakolatlarining boshqa bir mustaqil organning ish yurituviga o'tkazilishi oqibatida ishni sudga qadar yuritish bosqichida taraflarning tengligi ta'minlanishi, ushbu jarayonda ayblov va himoya faoliyati ustidan sud nazoratining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, shu bilan birga, himoyachi tomonidan o'z xizmat faoliyatini amalga oshirishida keng imkoniyat va qulayliklar yaratilishiga erishish mumkin. Zero, tergov sudyasi faoliyatining yo'lga qo'yilishi jinoyat ishlarini shaffof va teng huquqlilik asosida olib borishga sharoit yaratib beradi. Ishni sudga qadar yuritishda tergov sudyasi faoliyatining yo'lga qo'yilishi, bir tomondan, ishni sudga qadar yuritishda taraflar tortishuvi prinsipi amal qilishiga imkon bersa, ikkinchi tomondan, dalillar baholanishining haqqoniyligiga erishish imkonini beradi. Bular birgalikda birinchi instansiya sudida taraflar o'rtasidagi ehtimoliy nizolar bartaraf etilishini ta'minlaydi [7, 52-b.]. A. Davletov ta'kidlaganidek, ishni sudga qadar yuritish bosqichlarida taraflar tengligi va tortishuv prinsipi ta'minlanishi uchun eng kamida amaldagi dastlabki tergov tizimini tubdan o'zgartirish kerak. Tergov sudyasi institutini joriy etib, himoya tarafiga ham bir vaqtning o'zida tergov qilish huquqini taqdim etish hamda isbotlashda taraflarning teng huquqlar bilan ta'minlanishi talab etiladi [11, 22-b.].

Amaldagi qonunchilikda sud nazoratini amalga oshirishning samarali va optimal mexanizmlari yaratilmaganligi O'zbekiston Respublikasi JPKning 27-moddasida qayd etilgan protsessual harakat va qarorlar yuzasidan shikoyat qilish huquqi

hamda O'zbekiston Respublikasining "Sudlar to'g'risida"gi Qonunining 14-moddasida belgilangan sud himoyasida bo'lish huquqini cheklaydi. Tergov sudyasi qamoqqa olish, tintuv o'tkazish, DNK tahlillarini o'tkazish, telefon-so'zlashuv qurilmalarini eshitish kabi prokuror murojaatlari bo'yicha tegishli tartibda qaror qabul qilish mas'uliyatini o'z zimmasiga oladi. Tergov sudyasi faoliyati muhim ahamiyat kasb etishi tegishincha advokat faoliyatiga ham ta'sir etmasdan qolmaydi. U politsiya va prokuratura harakatlarini ko'rib chiqqan holda, ushbu organlar faoliyatining muvofiqligi va qonuniyligini tekshiradi. Bundan tashqari, tegishli tartibda politsiyaning harakatlarini cheklaydi. Bu esa, o'z navbatida, advokatlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Vaholanki, ish tergov sudyasi qo'lida bo'lgan vaqt davomida u himoyachi ish materiallari bilan tanishib chiqmaguniga qadar qaror qabul qilmaydi. Bu esa, o'z navbatida, himoyachining ish faoliyatiga ijobiy ta'sir etibgina qolmay, himoyachi uchun ish yuzasidan prokuratura idoralarida mavjud bo'lgan jami ma'lumotlar bilan o'z vaqtida tanishish imkoniyatini beradi. Natijada advokat o'z himoyasini to'g'ri va samarali amalga oshirishga erishadi. Shu orqali taraflar teng imkoniyatlarda harakatlanishi mumkin bo'ladi [12, 7-b.].

Hozirgi vaqtda MDH va boshqa mamlakatlarda ham tergov sudyasi institutini joriy etish ishlari keng amalga oshirilmoqda. Xususan, 2002-yilda Litva (JPK 158-m.), 2003-yilda Moldaviya (JPK 41-m.) va Estoniya (JPK 21-m.),

2005-yilda Latviya (JPK 210-m.), 2013-yilda Ukraina (JPK 3-m.), 2015-yilda esa Qozog'iston (JPK 55-m.), Gruziya (JPK 20-m.) va Qirg'iziston (JPK 31-m.)da ushbu institut joriy etildi. Armanistonda esa tergov sudyasi institutini joriy qilish masalasi ko'rib chiqilmoqda [13].

Xulosalar

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, yuqoridagilardan kelib chiqib, tergov sudyasi institutini qonunchilikka implementatsiya qilish va uning faoliyat mexanizmini tartibga solish maqsadida JPKning 28-moddasini yangi tahrirda bayon etishni taklif etamiz.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan xulosa qilib aytganda, sud muhokamasining sud tergov jarayoni tortishuv prinsipini amalga oshirishning muhim bosqichi sanaladi. Xususan, ushbu tamoyilni to'liq ta'minlash maqsadida sud tergovida amalga oshiriladigan dalillarni tekshirish navbatini aniq belgilash, sudlanuvchini taraflar tomonidan so'roq qilish ketma-ketligini tartibga solish, shuningdek, sudning protsessda faol rolini kamaytirib, ko'proq xolis sifatida ishni hal qilish vazifalarini qat'iylashtirishimiz maqsadga muvofiq. Chunki sudning haddan tashqari faolligi uning jinoyat protsessidagi funksiyasidan chetga chiqishi va tomonlarning o'z vakolatlarini amalga oshirishlariga to'sqinlik qilishi, jinoyat protsessida tortishuv prinsipiga mos kelmaydigan, tomonlarning sud jarayoni va natijalariga ta'sir ko'rsatish qobiliyati amalga oshishiga yordam berishi mumkin.

REFERENCES

1. Novik V.V. Sostyazatelnost storon i protivodeystvie advokata ugolovnomu presledovaniyu: protsessualniye i kriminalisticheskiye aspekti [Competitiveness of the parties and opposition of a lawyer to criminal prosecution: procedural and forensic aspects]. *Vestnik kriminalistiki – Bulletin of Criminalistics*, 2007, iss. 2, pp 15.
2. Gerasimova T.Y. Problemy realizatsii printsipa sostyazatelnosti na dosudebnix stadiyax ugolovnogo protsessa [Problems of implementation of the principle of competitiveness at the pre-trial stages of the criminal process]. PhD thesis. Krasnodar, 2017, pp. 25-26.

3. Zhamborov M.S. Konstitutsionniy printsip sostyazatelnosti kak sposob argumentirovannogo obosnovaniya pravovoy pozitsii storon v rossiyskom sudoproizvodstve [The constitutional principle of competitiveness as a way of substantiating the legal position of the parties in Russian legal proceedings]. *Actual Problems of Russian Law*, 2013, no. 4, p. 424.
4. Gutsenko K.F., Golovka L.V., Filimonov B.A. Ugolovniy protsess zapadnyh gosudarstv [The criminal process of Western states]. 2nd ed. Moscow, Mirror-M, 2002, pp. 6, 23, 24.
5. Horrer V. Nezavisimaya advokatura i sudebnaya vlast kak kraeugolniiy kamen verhovenstva prava [Independent bar and judicial power as a cornerstone of the rule of law]. Proceedings of the Tashkent International Conference of Lawyers. Tashkent, 2019.
6. Mo'minov B.A. Jinoyat ishlarini sudga qadar yuritish ustidan sud nazorati [Judicial control over pre-trial criminal proceedings]. Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2020, p. 241.
7. Smirnov A.V. Modeli ugovnogo protsessa [Models of the criminal process]. St. Petersburg, 2000, p. 52.
8. Predlojeniya po kontseptsii sovershenstvovaniya sistemi ugovnogo i ugovno-protsessualnogo zakonodatelstva Respubliki Uzbekistan [Proposals on the concept of improving the system of criminal and criminal procedure legislation of the Republic of Uzbekistan]. Available at: https://www.unodc.org/documents/centralasia//2018/UNODC_Criminal_justice_reforms_in_Uzbekistan_Apr_2018_EN.pdf/.
9. Ugovno-protsessualniy kodeks Respubliki Kazakhstan ot 4 iyulya 2014 g. [Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014]. Available at: <http://base.spinform.ru/>.
10. Adilov S.A. Pravovoe polozhenie sledstvennogo sudi v ugovnom protsesse Respubliki Kazakhstan [Legal status of the investigating judge in the criminal process of the Republic of Kazakhstan]. PhD thesis. Moscow, 2018, p. 166.
11. Davletov A.A. Problema sostyazatelnosti reshena v UPK RF neudachno [The problem of competition is solved in the Code of Criminal Procedure of the Russian Federation unsuccessfully]. *Rossiyskaya yustitsiya – Russian justice*, 2003, no. 8, p. 22.
12. Rolnik G. Sledstvenniy sudya v Germanii i yego rol v deyatelnosti advokata-zashitnika [The investigating judge in Germany and his role in the activities of a defense lawyer]. Ways to ensure the implementation of the rights of a defense lawyer in pre-trial proceedings and the need for this for an investigating judge: pros and cons. Proceedings of the conference. Tashkent, 2020, pp.7-8.
13. Irgashev S.V. Povyshenie protsessualnogo statusa zashhitnika: problemy i puti resheniya [Improving the procedural status of the defender: problems and solutions]. Proceedings of the international scientific and practical online conference. Tashkent, 2020, pp. 14-16.
14. Kamishin V.A. Iniye dokumenty kak «svobodnoe» dokazatelstvo v ugovnom protsesse [Other documents as “free” evidence in criminal proceedings]. Abstract of PhD thesis. 12.00.09. Izhevsk, 1998, p. 22.
15. Milova I.E. Uchastie advokata-zashitnika v sobiranii dokazatelstv na predvaritelnom sledstvii [Participation of a defense lawyer in collecting evidence at the preliminary investigation]. PhD thesis. Samara, 1998, p. 20.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurabayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d., dotsent

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: F. Muhammadiyeva, K. Abduvaliyeva,
Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, Sh. Yusupova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 19.07.2022-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 22,66 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 46.

TDYU tipografiyasida chop etildi.